

TEISINĖS PRIELAIDOS LIETUVOS RESPUBLIKOS TRIŠALĖS TARYBOS VEIKLAI LIETUVOJE

Doktorantas Rytis Krasauskas

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Darbo teisės ir socialinės saugos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 46 33
Elektroninis paštas dsk@ltu.lt

Pateikta 2005 m. gegužės 9 d.

Parengta spausdinti 2005 m. rugsėjo 30 d.

Pagrindinės sąvokos: Lietuvos Trišalė taryba.

S a n t r a u k a

Straipsnyje aptariamos teisinės prielaidos, legitimizuojančios 1995 m. gegužės 5 d. įsikūrusios Lietuvos Respublikos Trišalės tarybos (toliau – Lietuvos Trišalė taryba) veiklą, numatančios šios institucijos veiklos sritis bei kompetenciją. Taip pat nagrinėjamos teisės normos, numatytos tarptautinės bendrijos dokumentuose Lietuvos Respublikos įstatymuose, poįstatyminiuose teisės aktuose bei socialinių partnerių ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau – Vyriausybė) sudarytuose trišaliuose susitarimuose.

Darbe analizuojama 1976 m. konvencija Nr. 144 „Dėl trišalių konsultacijų tarptautinėms darbo normoms įgyvendinti“ (Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo 1994 m. birželio 23 d.), iš kurios matyti, kad trišalėms konsultacijoms vykdyti kiekvienoje TDO valstybėje narėje turi būti įsteigta nuolat veikianti trišalė institucija.

Autorius straipsnyje nagrinėja trišalės partnerystės, reguliuojant darbo teisinius santykius, institucionalizavimo Lietuvoje prielaidas ir Lietuvos Trišalės tarybos formavimosi bei teisinio įtvirtinimo etapus. Darbe išskiriami keli laikotarpiai, kurių metu savitai buvo formuojamos teisinės prielaidos Lietuvos Trišalės tarybos veiklai atkūrus nepriklausomybę Lietuvoje: 1. Trišalės socialinės partnerystės užuomazgos; 2. Lietuvos Trišalės tarybos veiklos įtvirtinimas socialinių partnerių ir Vyriausybės trišaliuose susitarimuose; 3. Lietuvos Trišalės tarybos veiklos reglamentavimas įstatymu.

Straipsnio tikslas – taikant istorinį, lyginamąjį, dokumentų analizės metodus atskleisti socialinės partnerystės raidą Lietuvoje nuo 1990 m., nustatyti ir įvertinti teises prielaidas Lietuvos Trišalės tarybos veiklai Lietuvoje, įvertinti Lietuvos Trišalės tarybos kompetenciją, sprendžiant ekonomines, socialines ir darbo problemas, bei įtaką kuriant teisės normas.

Įvadas

Tiek Lietuvos, tiek ir daugelio kitų užsienio valstybių darbo teisės išskirtinumas, lyginant darbo teisę su kitomis teisės šakomis, yra tas, jog, nustatant darbo teisės subjektų teisinį statusą bei kuriant teisės normas, reguliuojančias darbo teisinius santykius, greta įgaliotų valstybės institucijų aktyviai dalyvauja socialiniai partneriai. Darbo teisinius santykius reglamentuojančiuose tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose (Lietuvoje – pagrindiniame teisės akte – Lietuvos Respublikos darbo kodekse), įtvirtinamos teisės normos, nustatančios trišaliu principu veikiančių institucijų, turinčių dau-

giausia konsultacines funkcijas, priimant darbo teisinius santykius reglamentuojančias teisės normas, sistemą, jų sudarymo mechanizmą, teisinį statusą.

Socialinė partnerystė daugumoje užsienio valstybių suprantama kaip sociologinė ir etinė sąvoka bei organizacinis principas, į kurio sampratą patenka socialinių partnerių, t. y. kolektyvinių santykių subjektų, bendradarbiavimas. Vienas iš pagrindinių darbo teisės uždavinių – teisiškai apibrėžti socialinės partnerystės ribas, įtvirtinti veiksmingą institucinę sistemą bei metodus, leidžiančius suderinti skirtingus interesus, kylančius iš darbo santykių [1, p. 162].

Lietuvos Respublikos darbo kodekse (toliau – LR DK) numatyta, kad socialinė partnerystė gali būti vykdoma keliais lygiais: 1) nacionaliniu; 2) šakos (gamybinio, paslaugų, profesinio); teritoriniu (savivaldybės, apskrities); 3) įmonių, įstaigų, organizacijų ir jų struktūrinių padalinių (42 str.). LR DK 43 straipsnyje nurodoma, kad socialinė partnerystė įgyvendinama: 1) sudarant dvišales ir trišales tarybas (komisijas, komitetus); 2) naudojantis informavimo ir konsultavimo procedūromis; 3) vedant kolektyvines derybas dėl kolektyvinių sutarčių pasirašymo; 4) kai darbuotojai dalyvauja valdant įmonę [2].

Viena iš pagrindinių ir, galima sakyti, efektyviausių nacionaliniu lygiu vykdomos socialinės partnerystės formų – Lietuvos Trišalės tarybos sudarymas bei į jos sudėtį patenkančių socialinių partnerių ir valstybės veikla, sprendžiant klausimus, tiesiogiai susijusius su darbuotojų, darbdavių bei juos atstovaujančių teisės subjektų teisiniu statusu, inicijuojant teisės normų, reguliuojančių darbo teisinius santykius, kūrimu. Socialinis dialogas, vykdomas šios institucijos, vaidina svarbų vaidmenį derinant darbo teisinių santykių dalyvių interesus. Lietuvos Trišalei tarybai suteikta pakankamai daug galių teisiškai reguliuojant darbo santykius nacionaliniu lygiu.

Panašios trišalės institucijos sudaromos ir kitose užsienio šalyse (daugiausia kontinentinės teisės sistemos valstybėse). Pavyzdžiui, Prancūzijoje nacionaliniu lygiu trišaliu pagrindu veikia Ekonominio ir socialinių reikalų taryba, Italijoje – Nacionalinė taryba ekonominiams ir darbo klausimams spręsti, Kanadoje įsteigta Darbo santykių taryba, Belgijoje – Nacionalinė darbo taryba, Olandijoje – Ekonominio ir socialinių reikalų taryba, Darbo taryba, Australijoje – Konsultacinis komitetas ekonominiams ir socialiniams problemoms spręsti, Danijoje – Bendradarbiavimo taryba, Portugalijoje – nuolatinė socialinių konsultacijų taryba, Airijoje – Ekonomikos ir socialinė taryba ir Verslo bei darbo konferencija [1, p. 163].

Trišalės tarybos teisinis statusas tarptautiniuose dokumentuose

Siekiant teisiškai reglamentuoti socialinę partnerystę, sukurti veiksmingą institucinę sistemą, kuri sugebėtų maksimaliai derinti darbo teisinių santykių subjektų interesus Tarptautinės darbo organizacijos (toliau – TDO) Generalinė konferencija, 1976 m. Ženevoje priėmė konvenciją dėl trišalių konsultacijų. Šis dokumentas tapo vienu pirmųjų tarptautinių teisinių dokumentų, įtvirtinusių trišalių institucijų sudaromų nacionaliniu lygiu kūrimąsi valstybėse TDO narėse.

TDO konvencijos Nr. 144 tikslas – sukuriant trišales institucijas, veikiančias nacionaliniu lygiu, sudaryti efektyvų mechanizmą TDO konvencijose ir rekomendacijose, t. y. 1948 m. konvencija Nr. 87 „Dėl asociacijų laisvės ir teisės jungtis į organizacijas gynimo“, 1949 m. konvencija Nr. 98 „Dėl teisės jungtis į organizacijas ir vesti kolektyvines derybas principų taikymo“, 1960 m. rekomendacija dėl konsultacijų (pramoniniu ir nacionaliniu lygiais), įtvirtintoms nuostatoms realizuoti.

1976 m. konvencijoje dėl trišalių konsultacijų įtvirtinamas reikalavimas valstybėms TDO narėms užtikrinti trišales konsultacijas tarp darbuotojų, darbdavių organizacijų ir vyriausybės. Šioje konvencijoje tiesiogiai neįvardijama konkrečios trišalės institucijos, veikiančios nacionaliniu lygiu, įsteigimo būtinybė, tačiau iš konvencijos nuostatų išplaukia įpareigojimas valstybėms TDO narėms užtikrinti veiksmingas ir nuolat veikiančias nacionalines institucijas, kurios užtikrintų veiksmingas konsultacijas tarp socialinių partnerių. Tokia išvada darytina iš toliau pateiktos konvencijos turinio analizės.

Pirma, Konvencijos Nr. 144 2 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad: „Kiekviena Tarptautinės darbo organizacijos narė, kuri ratifikuoja šią Konvenciją, įsipareigoja įgyvendinti procedūras, kurios garantuoja efektyvias vyriausybės, darbdavių ir darbuotojų atstovų konsultacijas (...)“ [3]. Toks konvencijos reikalavimas aiškiai nurodo, kad būtinas trišalis socialinis dialogas, įgyvendinant tarptautinius reikalavimus, keliamus kiekvienai TDO valstybei narei nacionaliniais įstatymais reguliuojant darbo teisinius santykius.

Antra, konvencijos 1 straipsnyje nurodoma, kas turėtų dalyvauti šiose trišalėse konsultacijose: „Šioje Konvencijoje terminas „atstovaujančios organizacijos“ reiškia darbdaviams ir darbuotojams labiausiai atstovaujančias organizacijas, kurios pasinaudoja teise laisvai kurti asociacijas“. Kitaip tariant, konvencijoje nedetalizuojama, koks turi būti atstovavimo lygmuo, t. y. keliems procentams darbuotojų

arba darbdavių turėtų atstovauti organizacijos, tačiau kalbama apie principinę nuostatą, siekiant užtikrinti daugumos socialinių partnerių atstovavimą sprendžiant pagrindinius klausimus, derinant socialinius ir ekonominius interesus.

Trečia, konvencijos 3 straipsnio 2 dalyje nedviprasmiškai įtvirtinta, kad valstybėse TDO narėse konsultacijoms turi būti sudaromi specializuoti dariniai: „Darbdaviai ir darbuotojai atstovaujami lygiais pagrindais bet kurioje konsultacijoms skirtoje struktūroje“ [3].

Lietuvos Trišalės tarybos veiklos reglamentavimas Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose

Teisinės prielaidos Trišalės tarybos veiklai nacionaliniuose teisės aktuose atkūrus nepriklausomybę Lietuvoje formavosi keliais etapais:

a) Trišalės socialinės partnerystės užuomazgos, t. y. laikotarpis nuo 1990 m. gruodžio 13 d., kai Lietuvos Respublikos gyventojų užimtumo įstatyme buvo įteisintos Trišalės komisijos prie Lietuvos darbo biržos ir teritorinių darbo biržų svarbiausiems darbo rinkos politikos įgyvendinimo klausimams nagrinėti ir spręsti trišalio socialinio dialogo pagrindu, iki 1995 m. gegužės mėn. 5 d., kai buvo priimtas „Lietuvos Respublikos Vyriausybės, profesinių sąjungų ir darbdavių organizacijų susitarimas dėl trišalės partnerystės“.

b) Trišalės tarybos veiklos įtvirtinimas socialinių partnerių ir Vyriausybės trišaliuose susitarimuose, t. y. laikotarpis nuo 1995 m. gegužės 5 d., kai buvo priimtas „Lietuvos Respublikos Vyriausybės, profesinių sąjungų ir darbdavių organizacijų susitarimas dėl trišalės partnerystės“ iki 2001 m. spalio 18 d., kai priimtas Lietuvos Respublikos kolektyvinių susitarimų ir sutarčių įstatymo I skirsnio pakeitimo ir papildymo įstatymas (Nr. IX–562).

c) Lietuvos Trišalės tarybos veiklos teisinis reglamentavimas, t. y. laikotarpis nuo 2001 m. spalio 18 d., kai priimtas Lietuvos Respublikos kolektyvinių susitarimų ir sutarčių įstatymo I skirsnio pakeitimo ir papildymo įstatymas (Nr. IX–562), kurio 1–1 straipsnio 2 dalyje pirmą kartą įstatymiškai pripažinta ir įtvirtinta Lietuvos Trišalė taryba (įstatyme vadinama Trišale taryba).

Trišalės socialinės partnerystės užuomazgos Lietuvoje

Socialinio dialogo tarp darbuotojų, darbdavių atstovų ir Vyriausybės, kurio viena iš pagrindinių formų šiuo metu yra Lietuvos Trišalė taryba, atsiradimui įtakos turėjo 1990 m. gruodžio 13 d. Lietuvos Respublikos gyventojų užimtumo įstatymas [4]. Šiame įstatyme buvo įteisintos Trišalės komisijos prie Lietuvos darbo biržos ir teritorinių darbo biržų svarbiausiems darbo rinkos politikos įgyvendinimo klausimams nagrinėti ir spręsti trišalio socialinio dialogo pagrindu. Trišalė komisija prie Lietuvos darbo biržos sudaroma iš 9 narių, po lygiai skiriamų iš darbuotojų (profesinių sąjungų, susivienijimų, asociacijų ir kitų organizacijų), darbdavių (susivienijimų, asociacijų ir kitų organizacijų) ir valstybės valdymo institucijų atstovų.

Kiek vėliau, 1994 m., įgyvendinant tuo metu galiojusio Lietuvos Respublikos žmonių saugos darbe įstatymo nuostatas [5], įsteigta trišalės partnerystės pagrindais veikianti Darbuotojų saugos ir sveikatos komisija. Komisija dalyvauja formuojant ir įgyvendinant saugos darbe politiką, analizuoja saugos darbe būklę ir siūlo priemones jai gerinti, rengia atitinkamas rekomendacijas bei priemonių projektus, svarsto ir teikia pasiūlymus dėl įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių saugos darbe klausimus.

Tikslinių trišalio bendradarbiavimo principu veikiančių komisijų įsteigimas sudarė palankią terpę trišalei socialinei partnerystei, kuri apimtų socialinių, ekonominių ir darbo problemų sprendimą valstybiniu lygiu, plėtoti.

Konkrečių veiksmų Lietuvos Trišalei tarybai įsteigti imtasi 1993 m. vasario 4 d., kai profesinių sąjungų organizacijų atstovai priėmė rezoliuciją, kurioje grasindami spaudimu Vyriausybei pareikalavo pripažinti trišalio bendradarbiavimo principą [6, p. 12]. Nuo to momento valstybiniu lygiu buvo atkreiptas dėmesys į trišalio bendradarbiavimo būtinybę įgyvendinant socialinę partnerystę.

Taip profesinės sąjungos parodė realią įtaką valstybinės valdžios institucijoms, siekiant pagerinti faktinę darbo santykių reglamentavimo padėtį ir padaryti pakeitimų valstybiniu lygmeniu reglamentuojant darbo teisinius santykius. T. y. buvo siekiama institucionalizuoti trišalę socialinę partnerystę bei įtvirtinti aiškius ir nedviprasmiškus tokios institucijos veiklos principus, nustatyti jos teisinį

statusą bei procedūras, kurias taikant socialiniai partneriai galėtų daryti įtaką kuriant darbo teisinius santykius reglamentuojančias teisės normas.

Konkrečių teisinių veiksmy Vvyriausybė ėmėsi 1994 m. birželio 23 d., Lietuvos Respublikos Seimui ratifikavus 1976 m. konvenciją Nr. 144 „Dėl trišalių konsultacijų tarptautinėms darbo normoms įgyvendinti“ [7], kai Lietuva įsipareigojo įgyvendinti procedūras, kurios garantuoja efektyvias Vvyriausybės, darbdavių ir darbuotojų atstovų konsultacijas Tarptautinės darbo organizacijos veiklos klausimais.

Lietuvos Trišalės tarybos veiklos įtvirtinimas socialinių partnerių ir LR Vvyriausybės trišaliuose susitarimuose

1995 m. gegužės 5 d. buvo priimtas „Lietuvos Respublikos Vvyriausybės, profesinių sąjungų ir darbdavių organizacijų susitarimas dėl trišalės partnerystės“ [6, p. 41]. Susitarimas vertintinas kaip deklaratyvus pobūdžio aktas, kuris neužtikrintas konkrečiomis sankcijomis už nuostatų, numatytų susitarime, nevykdymą. Galima išskirti keletą šio susitarimo reikšminių aspektų.

Pirma, tai buvo pirmas formalizuotas dokumentas, kuriame aiškiai deklaruotas siekis derinti socialinių partnerių interesus sprendžiant socialines, ekonomines ir darbo problemas, gerinti visuomenės santarvę.

Antra, susitarime padėti pamatai socialinės partnerystės sistemai, kuri vėliau formalizuota LR DK 39-44 straipsnyje, t. y. susitarta trišaliu principu spręsti socialines ir ekonomines problemas, išskirtas LR Trišalės tarybos sudarymo būtinumas.

Trečia, susitarimo trečiame punkte deklaruotas siekis: „Sudaryti Lietuvos Respublikos Trišalę tarybą ir patvirtinti jos veiklos nuostatus“ [6, p. 41]. Būtent šiuo dokumentu buvo nuspręsta, kokia forma bus įgyvendinami Lietuvos valstybės įsipareigojimai, atsiradę Lietuvai ratifikavus TDO konvenciją Nr. 144.

Praktiškai socialiniai partneriai ir Vvyriausybė, pasirašę 1995 m. gegužės 5 d. susitarimą „Lietuvos Respublikos Vvyriausybės, profesinių sąjungų ir darbdavių organizacijų susitarimas dėl trišalės partnerystės“ *de facto* tapo Lietuvos Trišalės tarybos nariais. Galutinai Lietuvos Trišalės tarybos sudarymo principai ir kompetencija formalizuota tik 1998 m. lapkričio 19 d. Lietuvos Trišalės tarybos protokolu Nr. 24 patvirtintuose „Lietuvos Respublikos trišalės tarybos nuostatuose“ [8]. Taip Lietuva pasirinko savitą kelią įgyvendinti TDO konvencijoje Nr. 144 numatytus įsipareigojimus, t. y. sprendimas sudaryti Lietuvos Trišalę tarybą bei parengti jos kompetenciją nustatantį teisės aktą priimtas ne valstybinės institucijos, turinčios konstitucijos ir įstatymų numatytas teises, o pačių socialinių partnerių. Institucionalizuojant socialinę partnerystę valstybei atstovaujanti Vvyriausybė dalyvavo kaip lygiavertis subjektas, neturintis viršenybės prieš profesines sąjungas ir darbdavių asociacijas.

Galima sakyti, kad 1995 m. gegužės 5 d. susitarimo priėmimo teisėtumas iš dalies legitimizuotas dar 1991 m. balandžio 4 d. Lietuvos Respublikos kolektyvinių susitarimų ir sutarčių įstatyme Nr. I-1201 [9] įtvirtinus kolektyvinius susitarimus kaip normines sutartis ir nustačius jų sąvoką bei turinį, nors tuo metu galiojusi Lietuvos Respublikos kolektyvinių susitarimų ir sutarčių įstatymo redakcija reglamentavo tik kolektyvinių sutarčių tarp socialinių partnerių sudarymo procedūrą, bet nieko joje nebuvo kalbama apie trišalę socialinę partnerystę, į kurią įtraukiama ir Vvyriausybė.

Ketvirta, susitarimas išryškino socialinės partnerystės, o kartu ir socialinių partnerių svarbą nustatant ir netgi kuriant darbo teisinius santykius reglamentuojančias teisės normas. Socialiniai partneriai ir Vvyriausybė gavo teisę patys nustatyti Lietuvos Trišalės tarybos kompetenciją, teises ir pareigas, o kartu ir įtakos laipsnį, kuriuo ši institucija gali veikti valdžios sprendimus ir netgi įstatymų leidybą. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tuomet dar negaliojo LR DK norma, legitimizuojanti socialinių partnerių teisę nustatyti savo kompetencijos ribas.

Socialiniai partneriai, priimdami Lietuvos Trišalės tarybos veiklos nuostatus bei numatydami Lietuvos Trišalės tarybos funkcijas, teises ir pareigas, buvo determinuoti Lietuvos Respublikos Seimo ratifikuotos TDO konvencijos Nr. 144 „Dėl trišalių konsultacijų tarptautinėms darbo normoms įgyvendinti“ 5 straipsnio 1 d. nuostatomis, aiškiai pabrėžiančiomis konsultacinę Lietuvos Trišalės tarybos veiklos pobūdį: „(...) Konvencijos numatytų procedūrų tikslas yra konsultacijos (...)“ [3].

Pirmieji Lietuvos Trišalės tarybos nuostatai patvirtinti 1998 m. lapkričio 19 d. Lietuvos Trišalės tarybos protokolu Nr. 24 [8]. Nuostatuose buvo įtvirtinta keletas labai svarbių normų, formaliai reglamentavusių Lietuvos Trišalės tarybos veiklą, t. y.:

1. Formalizuota Lietuvos Trišalės tarybos sąvoka: „(...) Lietuvos Trišalė taryba yra lygiateisės

trišalės partnerystės pagrindu sudaryta institucija, kuri tarpusavio susitarimais sprendžia socialines, ekonomines ir darbo problemas, tuo siekdama santarvės visuomenėje“.

2. Nurodyti teisiniai Lietuvos Trišalės tarybos veiklos pagrindai.

3. Numatyti pagrindiniai Lietuvos Trišalės tarybos veiklos principai: šalių lygiateisiškumas, veiklos reguliarumas, bendras sutarimas priimant sprendimus, sprendimų rekomendacinis pobūdis šalims.

4. Numatytas Lietuvos Trišalės tarybos formavimo mechanizmas (sudaroma iš darbuotojų, darbdavių organizacijų ir vykdomosios valdžios atstovų. Lietuvos Trišalę tarybą sudaro ne daugiau kaip 15 narių (ne daugiau kaip po 5 atstovus nuo kiekvienos šalies).

5. Formalizuotos Lietuvos Trišalės tarybos pagrindinės funkcijos. Iš nuostatų analizės darytina išvada, kad Lietuvos Trišalė taryba gerokai išplėtė savo funkcijas, lyginant su numatytomis TDO konvencijos Nr. 144 5 straipsnyje. Šioje institucijoje klausimų, numatytų TDO konvencijoje Nr. 144 „Dėl trišalių konsultacijų tarptautinėms darbo normoms įgyvendinti“ svarstymas ir atitinkamų sprendimų priėmimas, numatytas kaip viena iš septynių, ir galima sakyti, nepagrindinė (tokia išvada darytina iš funkcijų eiliškumo) Lietuvos Trišalės tarybos funkcija.

Lietuvos Trišalės tarybos veikla daugiausia kreipiama nacionalinėms problemoms spręsti: 1) socialinių, ekonominių ir darbo problemų analizė ir šių problemų sprendimo pasiūlymų teikimas; 2) įstatymų, kitų teisės normų socialinėje, ekonominėje bei darbo srityje projektų svarstymas bei išvadų ir rekomendacijų Lietuvos Respublikos Seimui bei Vyriausybei teikimas; 3) socialinės partnerystės plėtros pasiūlymų teikimas ir kt.

6. Numatytos teisinės Lietuvos Trišalės tarybos formos, t. y. sprendimų priėmimas bei išvadų ir rekomendacijų Lietuvos Trišalės tarybos kompetencijos klausimais teikimas. Pastebėtina, kad tuomet sprendimai, išvados ir rekomendacijos buvo išimtinai konsultacinio pobūdžio, jų vykdymas ar nevykdymas priklausė nuo socialinių partnerių geros valios.

Teisiškai reikšmingas 1999 m. vasario 11 d. Vyriausybės, profesinių sąjungų ir darbdavių organizacijų susitarimas dėl trišalio bendradarbiavimo [10]. Susitarimu socialiniai partneriai ir Vyriausybė sutarė aktualesias problemas svarstyti Lietuvos Trišalėje taryboje. Pirmą kartą buvo įtvirtinta nuostata, kad trišaliai susitarimai privalomi visoms juos pasirašiusioms šalims ir netgi nustatytos poveikio priemonės, kurių gali imtis socialiniai partneriai, jeigu Vyriausybė nevykdo priimtų įsipareigojimų. Iš susitarimo 3.2 punkto analizės darytina išvada, kad Vyriausybei nevykdant Lietuvos Trišalėje taryboje priimtų susitarimų profesinių sąjungų ir darbdavių nacionaliniai susivienijimai gali inicijuoti kolektyvinius ginčus ir(ar) kitas nepaklusimo akcijas. Taip pat buvo sutarta, kad Lietuvos Trišalėje taryboje priimti trišaliai susitarimai Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko potvarkiu arba Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu skelbiami oficialiame leidinyje „Valstybės žinios“, ir taip susitarimams suteikiama visiems privalomo teisės akto galia.

Apibendrinant laikotarpį nuo 1995 m. gegužės 5 d., kai buvo priimtas „Lietuvos Respublikos Vyriausybės, profesinių sąjungų ir darbdavių organizacijų susitarimas dėl trišalės partnerystės“ iki 2003 m. sausio 1 d., kai įsigaliojo LR DK, galima išskirti keletą reikšmingų aspektų:

1. Reikia sutikti su LR DK komentaro rengėjais, kurie teigia, kad „šie svarbūs susitarimai (...) buvo labai naudingi ir politiniu, ir procedūriniu požiūriais, nes jos rodo paramą tų, kuriems nustatytos sąlygos turi tiesioginį poveikį ir kurie gali reikšti pretenzijas dėl socialinio demokratinio proceso teisėtumo“ [11].

2. Lietuvos Trišalės tarybos veiklos įtvirtinimas socialinių partnerių ir Vyriausybės trišaliuose susitarimuose buvo pagrindas įstatymiškai reglamentuoti Lietuvos Trišalės tarybos veiklą.

Lietuvos Trišalės tarybos veiklos reglamentavimas įstatymu

2001 m. spalio 18 d. Lietuvos Respublikos kolektyvinių susitarimų ir sutarčių įstatymo I skirsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo (Nr. IX-562) 1–1 straipsnio 2 dalyje [12] pirmą kartą įstatymiškai pripažinta ir įtvirtinta Lietuvos Trišalė taryba (įstatyme vartojama sąvoka „Trišalė taryba“).

Taip įstatymiškai realizuotas 1976 m. TDO konvencijoje Nr. 144 „Dėl trišalių konsultacijų tarptautinėms darbo normoms įgyvendinti“ 2 straipsnyje įtvirtintas reikalavimas kiekvienai TDO narei, ratiifikavusiai šią Konvenciją, įgyvendinti procedūras, kurios garantuotų efektyvias vyriausybės, darbdavių ir darbuotojų atstovų konsultacijas.

Skirtingai nuo ankstesniuose etapuose buvusio teisinio reglamentavimo, priėmus 2001 m. spalio 18 d. Lietuvos Respublikos kolektyvinių susitarimų ir sutarčių įstatymo I skirsnio pakeitimo ir papildymo įstatymą (Nr. IX-562) [12], formaliai buvo išreikšta suvereno, t. y. valstybės, valia įkurti institu-

cija, įgyvendinančią trišalę partnerystę, ir socialiniams partneriams bei Vyriausybei, Lietuvos Trišalėje taryboje veikiančiai paritetiniais pagrindais, suteikti oficialūs įgaliojimai nuostatais nustatyti Lietuvos Trišalės tarybos funkcijas, teises, sudarymo, darbo organizavimo tvarką.

Minėto Lietuvos Respublikos kolektyvinių susitarimų ir sutarčių įstatymo I skirsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo 1–1 straipsnio 3 dalyje [12] buvo numatyta, kad Lietuvos Trišalės tarybos nuostatų papildymai bei pakeitimai įsigalioja juose nustatyta tvarka ir yra skelbiami „Valstybės žiniuose“. Tokia pati nuostata įtvirtinta ir LR DK [2]. Taip Lietuvos Trišalės tarybos nuostatai įgavo teisės akto galią.

2003 m. sausio 1 d. įsigaliojusio LR DK 39 straipsnyje įstatymiškai buvo pripažinta ir įtvirtinta **socialinė partnerystė**, t. y. pirmą kartą įstatyme įteisinta darbuotojų ir darbdavių atstovų bei jų organizacijų, o kai kuriais, Darbo kodekse ar kituose įstatymuose ar poįstatyminiuose teisės aktuose numatytais atvejais, ir valstybės institucijų tarpusavio santykių sistema, kuria siekiama suderinti darbo santykių subjektų interesus.

Kaip socialinės partnerystės sistemos dalis LR DK įtvirtinta ir Lietuvos Trišalė taryba, veikianti nacionaliniu lygiu.

Pastebėtina, kad kodeksas nenumato konkrečių Lietuvos Trišalės tarybos funkcijų, detalaus sudarymo mechanizmo, netgi nepateikia Lietuvos Trišalės tarybos sąvokos. Įstatymų leidėjas apsiriboja tik bendrų principinių nuostatų reglamentavimu, detalesnę Lietuvos Trišalės tarybos funkcijų, teisių, sudarymo mechanizmą, darbo organizavimo tvarką nustatyti palikdamas Lietuvos Trišalės tarybos šalims patvirtinant Lietuvos Trišalės tarybos nuostatus.

LR DK 45 straipsnio 5 ir 6 dalyse tiesiogiai įtvirtinama Lietuvos Trišalės tarybos teisė sudaryti trišalius susitarimus dėl darbo santykių ir su jais susijusių socialinių bei ekonominių sąlygų ir susitarimo šalių tarpusavio santykių reglamentavimo. Taip pat nurodoma, kad tokie susitarimai Ministro Pirmininko potvarkiais skelbiami „Valstybės žiniuose“ ir įsigalioja Vyriausybės nutarimams nustatyta tvarka. Atkreiptinas dėmesys, kad LR DK 45 straipsnio 6 dalies nuostata suformuluota imperatyviai ir nepalieka teisės Ministrui Pirmininkui atsisakyti skelbti trišalius susitarimus, priimtus Lietuvos Trišalės tarybos. Taip priimti ir nustatyta tvarka paskelbti susitarimai jau yra ne deklaratyvaus pobūdžio „paktai“ ar „geros valios aktai“ [11, p. 141], kol įgauna teisės aktams būdingą norminį pobūdį.

Įgyvendinant LR DK 45 straipsnio 2 dalies nuostatas Lietuvos Trišalės tarybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2004 m. birželio 29 d. sprendimu patvirtinti nauji (antri) Lietuvos Trišalės tarybos nuostatai, kurie detalčiai reglamentavo ne tik Lietuvos Trišalės tarybos formavimo principus, funkcijas ir teises, bet ir detalų darbo Lietuvos Trišalėje taryboje organizavimo mechanizmą. Nuostatų 24 punkte nurodoma, kad Lietuvos Trišalė taryba priima sprendimus, teikia išvadas ir rekomendacijas.

Nuostatų 29 punkte nustatomos darbo Lietuvos Trišalėje taryboje organizavimo formos, t. y. numatyta, kad Taryba gali sudaryti nuolatinės ir laikinąsias trišaliu principu veikiančias komisijas problemoms nagrinėti, pasiūlymams ir išvadoms teikti. 1999 m. sausio 12 d. buvo įsteigta Trišalių konsultacijų tarptautinėms darbo teisės normoms įgyvendinti komisija, o 1999 m. balandžio 27 d. įsteigtos dar trys – Darbo apmokėjimo, Darbo santykių, užimtumo ir socialinių garantijų komisijos nuolatinės komisijos. Į nuolatinėjų komisijų darbą įtraukta 60 socialinių partnerių [6, p. 18–19].

Taip pat numatyta, kad Lietuvos Trišalės tarybos veiklos organizacinį darbą atlieka biudžetinė įstaiga prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos – Trišalės tarybos sekretoriatas. Lietuvos Trišalės tarybos sekretoriato prie Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos kompetencija ir darbo tvarka, organizuojant Lietuvos Trišalės tarybos veiklą, reglamentuojama 2004 m. gegužės 3 d. Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu patvirtintuose Lietuvos Respublikos Trišalės tarybos sekretoriato prie Socialinės ir darbo ministerijos nuostatuose [13]. Nuostatuose numatyta, kad šios biudžetinės organizacijos veikla neapsiriboja vien techniniu Lietuvos Trišalės tarybos aptarnavimu ir kaip pagrindinis tikslas įvardijamas valstybės institucijų, įstaigų, profesinių sąjungų ir darbdavių organizacijų partnerystės organizavimas, plėtra ir stiprinimas. Pagrindinės Lietuvos Respublikos Trišalės tarybos sekretoriato prie Socialinės ir darbo ministerijos funkcijos šiam tikslui pasiekti yra: rinkti, analizuoti ir apibendrinti socialinių partnerių pasiūlymus dėl socialinių, ekonominių ir darbo problemų, teikti socialiniams partneriams atitinkamą medžiagą bei išvadas; kontroliuoti Lietuvos Trišalės tarybos susitarimų įgyvendinimą; bendradarbiauti su tarptautinėmis organizacijomis, įgyvendinant partnerystės plėtojimo ir stiprinimo Lietuvoje projektus; atlikti kitas funkcijas, susijusias su socialinės partnerystės uždavinių įgyvendinimu.

Išvados

Apibendrinant galima pasakyti, kad sudarytos visos teisinės prielaidos Lietuvos Trišalės tarybos veiklai Lietuvoje.

1976 m. TDO konvencijos Nr. 144 „Dėl trišalių konsultacijų tarptautinėms darbo normoms įgyvendinti“ 1 straipsnio, 2 straipsnio 1 dalies, 3 straipsnio 2 dalies nuostatose netiesiogiai įtvirtinamas reikalavimas kiekvienai TDO narei, ratifikavusiai šią Konvenciją, įgyvendinti procedūras, kurios garantuotų efektyvias vyriausybės, darbdavių ir darbuotojų atstovų konsultacijas, sukuriant nuolat veikiančią instituciją ir reglamentuojant jos veiklą metų konvencijoje dėl trišalių konsultacijų, įtvirtinamas reikalavimas valstybėms TDO narėms užtikrinti trišales konsultacijas tarp darbuotojų, darbdavių organizacijų ir vyriausybės.

Teisinės prielaidos, įtvirtinančios Lietuvos Trišalės tarybos teisinį statusą bei nustatančios jos įgaliojimus, Lietuvoje perėjo tris būdingus etapus:

1. Trišalės socialinės partnerystės užuomazgos, t. y. laikotarpis nuo 1990 m. gruodžio 13 d., kai Lietuvos Respublikos gyventojų užimtumo įstatyme buvo įteisintos Trišalės komisijos prie Lietuvos darbo biržos ir teritorinių darbo biržų svarbiausiems darbo rinkos politikos įgyvendinimo klausimams nagrinėti ir spręsti trišalio socialinio dialogo pagrindu, iki 1995 m. gegužės 5 d., kai buvo priimtas „Lietuvos Respublikos Vyriausybės, profesinių sąjungų ir darbdavių organizacijų susitarimas dėl trišalės partnerystės“.

2. Lietuvos Trišalės tarybos veiklos įtvirtinimas socialinių partnerių ir Vyriausybės trišaliuose susitarimuose, t. y. laikotarpis nuo 1995 m. gegužės 5 d., kai buvo priimtas „Lietuvos Respublikos Vyriausybės, profesinių sąjungų ir darbdavių organizacijų susitarimas dėl trišalės partnerystės“ iki 2001 m. spalio 18 d., kai priimtas Lietuvos Respublikos kolektyvinių susitarimų ir sutarčių įstatymo I skirsnio pakeitimo ir papildymo įstatymas, kurio 1–1 straipsnio 2 dalyje pirmą kartą įstatymiškai pripažinta ir įtvirtina Lietuvos Trišalė taryba.

3. Lietuvos Trišalės tarybos veiklos reglamentavimas įstatymu, t. y. laikotarpis nuo 2001 m. spalio 18 d., kai priimtas Lietuvos Respublikos kolektyvinių susitarimų ir sutarčių įstatymo I skirsnio pakeitimo ir papildymo įstatymas (Nr. IX–562), kurio 1–1 straipsnio 2 dalyje pirmą kartą įstatymiškai pripažinta ir įtvirtina Lietuvos Trišalė taryba (įstatyme vadinama Trišale taryba). Šis etapas buvo baigtas 2003 m. sausio 1 d. įsigaliojusiame LR DK galutinai įtvirtinus Lietuvos Trišalę tarybą, nustačius jos vietą socialinės partnerystės sistemoje, reglamentavus pagrindinius jos formavimo principus ir 2004 m. birželio 29 d. sprendimu patvirtintuose Lietuvos Trišalės tarybos nuostatuose reglamentavus Lietuvos Trišalės tarybos formavimo principus, funkcijas ir teises bei detalų darbo Lietuvos Trišalėje taryboje organizavimo mechanizmą.

LITERATŪRA

1. **Киселёв И. Я.** Зарубежное трудовое право. – Москва, 1998.
2. **Valstybės žinios.** 2002. Nr. 64–2569; 2002. Nr. 71.
3. **Valstybės žinios.** 1996. Nr. 30–739.
4. **Valstybės žinios.** 1991. Nr. 2–25.
5. **Valstybės žinios.** 1994. Nr. 53–1004.
6. **Žingsnis** po žingsnio socialinio dialogo link. – Vilnius: Trišalė taryba, 2002.
7. **Valstybės žinios.** 1994. Nr. 49–913.
8. www.socmin.lt/trisale/nuostatai.html (žiūrėta 2005 m. sausio 8 d.).
9. **Lietuvos aidas.** 1991. Nr. 72. **Valstybės žinios.** 1991. Nr. 12–312.
10. **Valstybės žinios.** 1999. Nr. 19–537.
11. **Lietuvos Respublikos** darbo kodekso komentaras. Pirmas tomas. Vilnius: Justicija, 2003.
12. **Valstybės žinios.** 2001. Nr. 93–3256.
13. **Valstybės žinios.** 2004. Nr. 78–2726.

Legal Preconditions for the Activity of the Tripartite Council of Republic of Lithuania in Lithuania

Doctoral Candidate Rytis Krasauskas
Mykolas Romeris University

Keywords: the Lithuanian Tripartite Council.

SUMMARY

This article analyses fixation of policy of the Tripartite Council of Republic of Lithuania (hereinafter – Lithuanian Tripartite Council) in the article deals with legal preconditions for the activity and ambit of the Lithuanian Tripartite Council, which was established on the fifth of May of 1995, in Lithuania. The rules, which are included in the main laws of the international community, the laws of Lithuania and triangular agreements among the representatives of the employers, representatives of employees and the government of the Republic of Lithuania, are analyzed as well.

This article analyses the Convention of International Labour Organisation (hereinafter ILO) No. 144 „Establishment of tripartite machinery to promote the implementation of international labour standards” (hereinafter – ILO convention No. 144), which was adopted in 1976, (ILO convention No. 144 was validated by the Parliament of the Republic of Lithuania on the 23'd of June, 1994) and draws the conclusion, that in Lithuania as well as in every other state, the member of ILO the standing tripartite commission should be established.

The author analyses legal preconditions of institutionalization of tripartite partnership. There are presented stages of the development of legal preconditions: 1) rudiment of the tripartite partnership; 2) fixation of policy of the Lithuanian Tripartite Council in the triangular agreements among the representatives of the employers, representatives of employees and the government of the Republic of Lithuania; 3) fixation of policy of the Lithuanian Tripartite Council in the legislation of The Republic of Lithuania.

The mane point of this article is to look if the legal preconditions for the activity and ambit of the Lithuanian Tripartite Council, which are enforced in Lithuanian laws, are good enough to make real influence in the regulation of labour relationship.

